

УДК 339.9:65.012.8(477)

О. І. Горбачук

здобувач,

Університет економіки та права «КРОК»

Економічна дипломатія як складова національної та міжнародної економічної безпеки в сучасній світовій економічній думці

У статті здійснено аналітичний огляд сучасних західних теорій щодо функції економічної дипломатії в системі національної та міжнародної економічної безпеки, а також взаємодії економічного і політичного фактора в забезпеченні стійкого та поступального світового економічного розвитку.

Ключові слова: економічна дипломатія, національна та міжнародна економічна безпека, глобальна економічна система.

А. И. Горбачук

соискатель,

Университет экономики и права «КРОК»

Экономическая дипломатия как составная национальной и международной экономической безопасности в современной мировой экономической мысли

В статье осуществлен аналитический обзор современных западных теорий относительно функции экономической дипломатии в системе национальной и международной экономической безопасности, а также взаимодействия экономического и политического фактора в обеспечении устойчивого и поступательного мирового экономического развития.

Ключевые слова: экономическая дипломатия, национальная и международная экономическая безопасность, глобальная экономическая система.

A. Gorbachuk

Postgraduate of International Economics,

«KROK» University

Economic diplomacy as a part of national and international economic security in today's world economic thought

Made the analytical overview of modern Western theories regarding the function of economic diplomacy in the national and international economic security cooperation in economic and political factors in ensuring a peaceful and progressive world economic development.

Keywords: economic diplomacy, national and international economic security, global economic system.

Постановка проблеми

Дослідження в галузі економічної дипломатії та економічної безпеки розпочалися в другій половині ХХ ст. і проводилися в основному в США та країнах Західної Європи. Науково-теоретичний пошук у цьому напрямі особливо поживався після краху біполярного світу, коли економічна складова національної безпеки та економічний напрям дипломатичної діяльності набули самостійного значення та виокремилися в нові наукові галузі. З 90-х років минулого століття аналогічні дослідження започатковано в Україні, Росії та інших пострадянських країнах. Однак західна та пострадянська школи впродовж останніх десятиріч розвивалися окремими шляхами, слабо сполучаючись між собою.

З огляду на це, сучасні теоретичні та практичні підходи до засад економічної безпеки та економічної дипломатії постіндустріальних країн і нових ринкових країн суттєво різняться між собою. Розвинуті країни розбудовують теорію та практику економічної безпеки, сповідуючи принципи вільного ринку, стимулювання міжнародної торгівлі, підвищення конкурентоздатності національних економік і у зв'язку з цим застосовують методи активної, наступальної, навіть агресивної економічної дипломатії. Молодим ринковим країнам, до яких належить і Україна, відповідає інституційна концепція економічної безпеки, що передбачає встановлення державою чітких «правил гри» [1, с. 11]. Ця наукова концепція розглядає економічні системи з високим рівнем тіньової економіки, корупції, що у свою чергу на міжнародній арені визначає пасивно-адаптаційний напрям економічної дипломатії, більш характерний для країн третього світу [2, с. 101].

Що ж стосується європейської та північноамериканської економічної думки, то вона, упродовж століть розвиваючись послідовно, без часових прогалин та ідеологічних спотворень, сприяла неабиякому прогресові постіндустріальних країн у розбудові національних економік, світової економічної системи, а також в останні десятиріччя сприяла підвищенню ролі теорії економічної безпеки та економічної дипломатії в розробленні ефективних зовнішньоекономічних стратегій держав. Науковий пошук у цих галузях перебуває на вістрі сучасної економічної науки та є предметом теоретичних досліджень провідних учених світу. У результаті цих досліджень зроблено деякі теоретичні висновки, що становлять значний науковий інтерес і певною мірою визначатимуть перспективу міжнародних економічних відносин ХХІ століття.

Крім того інтерес до західної економічної школи обумовлений стратегічним євроатлантичним устремлінням України, що спонукає до розуміння саме європейської політико-економічної традиції. Тут ідеться про економічну науку взагалі та, зокрема, в питанні взаємодії економічних і політичних факторів у міжнародних відносинах епохи глобальних трансформацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

У науковій літературі проблематиці взаємодії економічної дипломатії та національної і міжнародної економічної безпеки приділяється дедалі більше уваги. Це свідчить про необхідність теоретичного підкріплення міжнародної політичної та зовнішньоекономічної практики. Так, відомий французький економіст і дипломат Г. Каррон де ла Карр'єр (Carron de la Carriere) у своїй монографії «Економічна дипломатія. Дипломат і ринок» [3], піднімає широке коло питань становлення економічної дипломатії, її еволюції з торговельної дипломатії – у сучасну дипломатію глобальної економіки. Автор аргументовано доводить, що економічна дипломатія нині і в найближчому майбутньому відіграватиме ключову роль у забезпеченні економічної безпеки держав, а також сприятиме стабільності глобальної економічної системи.

Суттєвий внесок у теоретичне наповнення економічної дипломатії, зокрема щодо її головного інструменту – економічних переговорів, зробили американські вчені: професор Гарвардського університету Р. Д. Путнем (*Robert D. Putnam*) і професор Університету Східної Кароліни Дж. С. Одел (*John S. Odell*). Так, Р. Д. Путнем у своїй праці «Дипломатія і внутрішня політика: логіка дворівневої гри» [4] розробив модель так званих ігрових метафор. За допомогою цієї моделі можна проаналізувати широке коло питань зовнішньоекономічної діяльності держав, зокрема: взаємодію внутрішніх і зовнішніх чинників у економічній дипломатії, безпосередній вплив внутрішніх факторів на зовнішньоекономічну політику держав, віднайти оптимальні шляхи та методи досягнення взаємоприйняттого результату в переговорному процесі тощо.

У свою чергу, у роботі «Переговори у світовій економіці» [5], Дж. С. Одел докладно описує стратегії та методи ведення ділових економічних переговорів на різних рівнях. Зокрема, ним описана теорія зон узгодженості та точок спротиву, де стверджується, що точка спротиву, або точка КАУ (краща альтернатива угоди), – визначає мінімум, якого переговорна сторона повинна досягти, на протиположному бажаному, але не завжди реальному максимумі. Крім того Дж. С. Одел розкриває загальні вигоди, за умови, якщо сторони будуть зосереджені не лише на своїх можливих ситуативних перемогах, а усвідомлюватимуть перспективу загального виграшу від довгострокової торгово-економічної взаємодії. На переконання Дж. С. Одела, саме процес економічних переговорів формує світову політико-економічну систему. Викладені автором теоретичні розробки є універсальними і можуть бути використані у плануванні та здійсненні переговорного процесу будь-якими суб'єктами міжнародних економічних відносин: від урядів до приватних осіб.

Питанням функції економічної дипломатії в системі національної та міжнародної економічної безпеки присвячена робота нідерландських учених П. ван Бергейка (*Peter A.G. van Bergeijk*) і С. Мунс (*Selwyn Moons*) «Економічна дипломатія і економічна безпека» [6]. Це одна з небагатьох праць, де системно, в історичній перспективі розкривається нерозривний взаємозв'язок політичних, торгово-економічних, дипломатичних та інших чинників, що в сукупності здійснюють безпосередній вплив на рівень економічної безпеки держав. Авторами виявлено потенційні загрози міжнародній економічній безпеці та шляхи подолання цих загроз засобами сучасної економічної дипломатії.

У 2011 р. з'явилося третє, оновлене і доповнене видання збірника праць низки західних учених-економістів за участю і загальною редакцією британських учених Н. Бейна (*Nicholas Bayne*) і С. Вулкока (*Stephen Woolcock*) «Нова економічна дипломатія: Процес прийняття рішень і ведення переговорів у міжнародних економічних відносинах» [7]. Це одне з найповніших сучасних видань з даної тематики. У ньому ґрунтовно викладено специфіку зовнішньоекономічних відносин ХХІ ст., проаналізовано механізми прийняття рішень у середині країн і на міжнародному рівні та взаємодію цих процесів. На фактичному матеріалі висвітлено роль економічної дипломатії у формуванні нового економічного світового порядку після закінчення холодної війни. У збірнику розкрито суть сучасних глобалізаційних процесів, показано причини зростання ваги недержавних акторів: приватного бізнесу та громадських організацій у сучасних міжнародних економічних відносинах, їх вплив на рівень економічної безпеки держав та всієї світової економічної системи.

Ці праці, разом із доробком інших зарубіжних учених-економістів, можна вважати теоретичною основою нової економічної дипломатії, обґрунтуванням її функцій та ролі в системі національної та міжнародної економічної безпеки.

Досить серйозними є напрацювання російських учених у галузі економічної дипломатії. За останні десять років вийшли ґрунтовні праці І. Іванова [8], А. Ліхачова [9], В. Щетиніна [10] та інших. Російська наука вже має досить міцну теоретичну базу для реалізації зовнішньоекономічних устремлінь своєї держави. Якщо говорити про дві складові російської економічної дипломатії: економічну та політичну, то тут безумовний пріоритет надається другій складовій. Наукові дослідження в галузі національної та міжнародної економічної безпеки представлені роботами таких російських фахівців, як: Л. Абалкін [11], І. Богданов [12], В. Сенчагов [13] та інші.

Українська наукова думка в царині економічної дипломатії та економічної безпеки також представлена низкою ґрунтовних праць, зокрема це доробок учених-економістів: В. Вергуна [1], Б. Гуменюка [14], Я. Жаліла [15], Г. Мернікова [16], А. Сухорукова [2], А. Філіпенко [17] та інших.

У цій статті здійснено огляд новітніх західних теорій у галузі економічної дипломатії та економічної безпеки. На їх основі зроблено деякі авторські висновки й узагальнення. У процесі підготовки статті проаналізовано праці таких зарубіжних фахівців, як: Е. Афман, Н. Бейн, П. ван Бергейк, С. Х. Векк-Ханеман, С. Вулкок, А. Дісдіер, Ф. А. Кеїрнкросс, М. Маурел, Х. Олдерсма, Д. Рае, А. Рюз, М. Соллі, Б. Фрей, Т. Л. Фрідман, К. Хід, М. Якоп та інші.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Проблема певної вторинності української, як зрештою й усієї пострадянської економічної науки відносно наукових розробок західних фахівців зумовлена тим, що країни колишнього СРСР принаймні на сім десятиріч випали з контексту світового розвитку економічної наукової думки і практики. Активні економічні дослідження, зокрема в галузі економічної безпеки й економічної дипломатії в Україні розпочалися лише в кінці ХХ століття. Ця обставина вимагає перш за все глибокого вивчення наукового доробку західних учених-економістів, його узагальнення та адаптації до українських реалій.

Тобто, щоб долучитися до загальносвітового контексту розвитку економічної науки, вийти на світовий рівень наукових досліджень у новітніх її галузях, а тим більше сказати щось нове, – треба як мінімум володіти інформацією щодо сучасних тенденцій і шляхів розвитку економічної наукової думки в розвинутих країнах.

Формулювання цілей статті

Метою статті є аналіз сучасного наукового доробку зарубіжних фахівців у галузі взаємодії економічної дипломатії та економічної безпеки в забезпеченні сталого розвитку національних економік і світової економічної системи в цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження

Сучасні західні дослідники серед актуальних політичних, економічних та інших чинників, що безпосередньо впливають на безпеку національної та міжнародної економічної діяльності, виділяють такі:

- інтеграція колишніх комуністичних країн у світову економічну систему;
- дефіцит енергоносіїв, сировини, води та харчових продуктів;
- глобальне потепління та пов'язані з цим кліматичні зміни і стихійні лиха;
- поява транснаціонального тероризму.

Крім того, джерелом загроз визнається інтенсивність і багатовимірність сучасних міжнародних економічних відносин [6]. З одного боку, широта географії та відкритість національних економік, стрімкий розвиток засобів комунікації та транспортування, вільний рух капіталу, товарів, послуг, робочої сили тощо ство-

рює величезні комерційні можливості на нових ринках, що є однією з причин підвищеного інтересу до економічної дипломатії. З іншого боку, стабільність глобальної економічної системи перебуває під постійною загрозою: політичні потрясіння, економічні кризи швидко передаються з одного боку системи до іншого, а глобальний механізм в особі міжнародних організацій, що мав би оперативно реагувати на подібні збої, є недосконалим і часто не здатний вплинути на ті чи інші кризові явища.

З цієї точки зору разом з економічним оптимізмом та економічною активністю розвинутих країн, що живиться потенційними можливостями глобальних процесів, зростає невизначеність і песимізм серед решти світу через збільшення асиметрії між країнами, зростанням цін на нафту, газ, сировину та інші елементарні товари і послуги. Виходячи з цього, нідерландські вчені П. ван Бергейк та С. Мунс піднімають питання про механізми, які можна задіяти, щоб підвищити рівень економічної безпеки (йдеться про безпеку міжнародних економічних відносин: міжнародна торгівля товарами та послугами, рух капіталу: прямих іноземних інвестицій, кредитів і різноманітних допомог з метою розвитку) та про функцію економічної дипломатії в цьому процесі [6].

У цьому контексті, спираючись на праці британців Н. Бейна і С. Вулкока [7], нідерландські вчені визначають нову економічну дипломатію як «комплекс заходів (включаючи сукупність методів у процесі прийняття рішень на міжнародному рівні), пов'язаних з міжнародною економічною діяльністю (експорт, імпорт, інвестиції, кредитування, допомога, міграція і т. ін.), які проводяться державними та недержавними структурами» [6]. Виходячи з цієї дефініції, П. ван Бергейк та С. Мунс, щоб визначити місце економічної дипломатії в системі національної та міжнародної економічної безпеки, групують її функції у три категорії:

1. Використання політичного впливу та економічних важелів з метою стимулювання міжнародної торгівлі та інвестицій, для поліпшення функціонування ринків, попередження їх падіння а також для зниження ризиків і можливих втрат від міжнародних угод. Ця категорія включає в себе як державну торгово-економічну політику, так і заходи неурядових організацій.

2. Використання економічних ресурсів і міжнародних економічних зв'язків задля збільшення вартості конфліктів (тобто фінансової, майнової та ін. взаємозалежності національних держав), зміцнення взаємної вигоди від співпраці і стабільних політичних відносин, а отже, для підвищення рівня економічної безпеки. Ця категорія містить у собі як торговельні та інвестиційні угоди, спрямовані на досягнення певної географічної структури торгівлі, так і можливі політичні спотворення торгових відносин та інвестиційної діяльності, у разі торгових воєн, бойкоту, ембарго тощо.

3. Зміцнення сприятливого політичного клімату та міжнародного політико-економічного середовища для полегшення виконання поставлених завдань. Ця категорія включає в себе багатосторонні переговори, що є основою роботи міжнародних організацій та установ, таких як Всесвітня торговельна організація (ВТО), Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), економічні структури Європейського Союзу (ЄС) тощо [6].

Отже, за П. ван Бергейком та С. Мунс, інтенсивна і взаємовигідна міжнародна економічна взаємодія є певною гарантією миру, стабільності та поступального розвитку світової економіки, а відтак основою національної та міжнародної економічної безпеки. А рівень та інтенсивність цієї взаємодії забезпечує економічна дипломатія, яка має для цього цілий спектр властивих їй засобів і механізмів.

Подібні думки вже мали місце в європейській економічній традиції.

Ще на початку XVII ст. французький філософ, письменник, викладач університету Сорбонни Емерік Крюсе (*Emeric Cruce*) у своєму трактаті «Новий Кіней» («*Nouveau Cyneë*») розробив проект єдиної Європи та програму «встановлення загального миру і свободи торгових відносин для всього світу». На думку Е. Крюсе, у майбутньому на основі міжнародних економічних зв'язків і свободи торгівлі буде досягнута єдність людства: спочатку через європейський союз, а потім і до всесвітнього [18; 19].

Згодом, уже в XVIII ст., французький філософ Шарль Монтеск'є (*Charles-Louis de Secondat, Baron de La Brede et de Montesquieu*) стверджував, що світ є природним наслідком комерції, а держави, займаючись спільною прибутковою справою, занадто залежать одна від одної, щоб воювати. У цей же період Прем'єр-міністр Великої Британії Вільям Пітт (*William Pitt*) висловив свою знамениту думку, що британська політика – це британська торгівля. Тобто, зовнішня політика та міжнародні торгові відносини в певний історичний момент стали для британців єдиним цілим, як утім і для інших передових європейських націй. За твердженням французького філософа й економіста XIX ст. П'єра Жозефа Прудона (*Pierre-Joseph Proudhon*), світом править політична економія, а економічні відносини між країнами покликані восторжествувати над політичними конфліктами та національним суперництвом [20, с. 37-39].

До цього ще можна додати вислів представника класичної школи політико-економічної думки, британця Дж. С. Мілля (*John Stuart Mill*), який зауважив: «Торгівля робить війни застарілими, за рахунок зміцнення і примноження особистих інтересів, які знаходяться в природній опозиції до них» [6; 21]. Навіть В. Ленін визнавав той факт, що прямі іноземні інвестиції можуть збільшити вартість війни (тобто небезпеку фінансових і майнових втрат від воєнних дій) і тим самим знизити частоту конфліктів [22].

Однак у сучасній європейській і світовій економічній науці зроблено суттєвий крок уперед у теоретичному обґрунтуванні наведених вище тез: описано та емпірично випробувано ряд теорій щодо прямого зв'язку між світовою політикою і світовою економікою. Зокрема вчені-економісти Х. Векк-Ханеман (*Hannelore Weck-Hannemann*), Б. Фрей (*Bruno S. Frey*) і П. ван Баргейк [23; 24] упродовж п'ятнадцяти років у цій галузі проводили економетричні дослідження, що були узагальнені та викладені в трьох основних теоретичних положеннях:

1. Зростання (активізація) конфліктної поведінки (тобто негативні військові і дипломатичні взаємини, міжнародний тероризм) значно знижує торговельні потоки.

2. Зростання (активізація) кооперативної поведінки (тобто позитивні та конструктивні дипломатичні взаємини й угоди) збільшують потоки двосторонньої торгівлі.

3. Зростання (активізація) міжнародних економічних взаємин (торгівля, інвестиції, економічна допомога тощо) знижує імовірність конфлікту (війни, міжнародний тероризм тощо) [6].

Ці висновки вчених, що ґрунтуються на тривалих емпіричних дослідженнях, повинні враховуватися лідерами країн, урядами, політиками, економістами та дипломатами, міжнародними організаціями різного рівня, від яких, у сукупності залежить доля міжнародних економічних переговорів та угод.

Обґрунтування ефективності економічної дипломатії в системі національної та міжнародної економічної безпеки в науковій літературі представлено ще одним напрямом досліджень, а саме – вивченням впливу транснаціонального тероризму на стан міжнародної торгівлі, і навпаки.

Новітній тероризм став серйозним викликом міжнародній економічній безпеці. Наслідки терористичних атак дуже болісно сприймаються громадськістю, знижують довіру між країнами та народами, які задіяні в процесі торгівлі, породжують страх і невизначеність серед їх населення, що призводить до згортання ділової активності. Однак і тут, як це на основі емпіричних досліджень стверджують П. ван Баргейк і Х. Олдерсма (*Harry Oldersma*) [25], позитивною стороною є те, що поширення міжнародних економічних зв'язків стимулює економічний, науково-технологічний і загально цивілізаційний розвиток держав, покращення матеріального благополуччя та достатку широких верств населення і таким чином усуває самі підвалини, на яких виникає тероризм. Не менш цікавими є наукові дослідження щодо впливу роботи посольств і консульств на розвиток міжнародної торгівлі. У цьому напрямі відомі роботи А. Роуза (*Andrew K. Rose*) [26], М. Маурел (*Mathilde Maurel*), Е. Афмана (*Emiel Afman*) [27], М. Якопа (*Mina Yakop*) [28] та інших. Тут також міжнародна політична і торгово-економічна діяльність розглядаються через призму економічної дипломатії. Наприклад, М. Маурел і Е. Афман, підрахували, що лише відкриття посольства в країні перебування еквівалентне зниженню адвалерного митного тарифу (*ad valorem*) від 2% до 8%, уже не говорячи про відкриття торгових представництв, місій, палат, які є економічною складовою дипломатичних представництв.

Певний час у західних джерелах розроблялася думка про те, що глобалізація скорочує відстані між країнами у зв'язку з появою Інтернету, зниженням транспортних витрат, легкістю подорожей і спілкування. Зокрема такими розробками займалися Ф. А. Кеїрнкросс (*Frances Anne Cairncross*) [29] і Т. Л. Фрідман (*Thomas Loren Friedman*) [30]. Виходячи з цього, було зроблено висновок, що в «глобальному селі» різниця між зовнішньою та внутрішньою торгівлею поступово зникне і тому відпаде потреба в економічній дипломатії. Ключовим у цій галузі було наступне теоретичне питання: наскільки суттєвим є «ефект кордонів» та «ефект відстані» в розвитку сучасної міжнародної торгівлі. Це питання стало темою багатьох суперечок серед економістів, що спеціалізуються на торгівлі. Однак подальші економетричні дослідження дали досить несподівані результати: незважаючи на посилення глобалізаційних процесів, відстані залишилися настільки ж важливими, як і в минулі роки [6]. А мета-аналіз, проведений французькою дослідницею А. Дісдієр (*Anne-C?lia Disdier*) та канадським професором К. Хідом (*Keith Head*), взагалі вказує на те, що «ефект відстані» за період 1990-2000 рр. на третину збільшився порівняно із середніми показниками за 1870-1970 рр. [31]. І це ще не все: за даними досліджень англійського вченого Д. Рає (*David Rae*) та шведської дослідниці М. Соллі (*Marte Sollie*) «ефект кордонів» залишається значним навіть у рамках Європейського Союзу [32].

Ці, на перший погляд, парадоксальні дані можуть означати, що певні не-економічні фактори (напр. традиційні пріоритети економічних зв'язків, споживча культура, специфіка національних законодавств та інституцій тощо) стали значним бар'єром для торгівлі впродовж останнього часу. Тобто навіть у межах Європейського Союзу стиль ведення національних господарств суттєво різняться між собою. Цей цілком об'єктивний чинник, а також традиційні лідерські позиції Німеччини, Франції та Великої Британії вносять певний елемент диспропорції та асиметрії в європейську систему внутрішніх політико-економічних відносин, і це посилює «ефект кордонів» та «ефект відстані».

На основі наведених вище результатів емпіричних досліджень у західних наукових колах обґрунтовується твердження про взаємний вплив міжнародних політичних і торгово-економічних відносин у зовнішньоекономічній діяльності

національних держав і водночас висловлюється припущення, що ця тенденція разом із новітніми стратегіями забезпечення економічної безпеки буде формуючим началом геополітики та геоekonomіки початку ХХІ ст. [6].

Висновки

З усіх наведених аргументацій можна зробити висновок, що сучасні західні теорії стосовно взаємозв'язку міжнародної політики й економіки мають міцну традицію, як зрештою й сучасні інтеграційні та глобальні процеси. Європа поступово та системно підходить до цього. Нинішній стан справ лише проміжна ланка на шляху до її політичної, економічної та культурної єдності, що власне й передбачав Е. Крюсе.

Однак очевидна й інша особливість європейської інтеграції та глобальних інтеграційних процесів взагалі:

1. Національні держави в межах будь-яких мегаоб'єднань і надалі відіграватимуть ключову роль у структурі міжнародних відносин.

2. Асиметрія світового економічного розвитку й надалі буде визначальним чинником у характері економічних взаємин між національними державами.

3. Виходячи з цього, економічна дипломатія в системі забезпечення національної та міжнародної економічної безпеки й надалі відіграватиме важливу цивілізаційну роль у формуванні сучасних міжнародних економічних відносин.

Література

1. Сухоруков А. І. Національна економічна безпека : навчальний посібник / А. І. Сухоруков, С. З. Мошенський, О. М. Петрук ; за ред. д. е. н., проф., заслуженого економіста України А. І. Сухорукова. – Житомир : ПП «Рута», 2010. – 384 с.

2. Вергун В. А. Економічна дипломатія : навчальний посібник / В. А. Вергун. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. – 303 с.

3. Ги Каррон де ла Каррьер Экономическая дипломатия. Дипломат и рынок / Ги Каррон де ла Каррьер ; [перевод с франц. О.И. Пичугина]. – М. : «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2003. – 296 с.

4. Putnam, R. «Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games», *International Organization*, vol. 41, no. 3 (Summer, 1988), pp. 427-460.

5. Odel, J. *Negotiation the world Economy*. Cornell University Press. – L., 2000.

6. Economic Diplomacy and Economic Security by Peter A.G. van Bergeijk and Selwyn Moons [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1436584

7. Baine, N. and S. Woolcock, (2003) *The New Economic Diplomacy : Decision Making and Negotiation in International Economic Relations*, Ashgate Publishing Ltd.

8. Иванов И. Д. Хозяйственные интересы России и ее экономическая дипломатия / МГИМО (У) МИД России. – М. : РОССПЭН, 2001. – 318 с.

9. Лихачев А. Е. Экономическая дипломатия России : новые вызовы и возможности в условиях глобализации / А. Е. Лихачев. – М. : Экономика, 2006. – 461 с.

10. Щетинин В. Д. Экономическая дипломатия : Учебное пособие для вузов / Дипломат. акад. МИД России. – М. : Международные отношения, 2001. – 280 с.

11. Абалкин Л. И. Экономическая безопасность России : угрозы и их отражение / Л. И. Абалкин // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 5-6.

12. Богданов И. Я. Экономическая безопасность России : теория и практика / И. Я. Богданов. – М. : ИСПИ РАН, 2001. – 348 с.

13. Экономическая безопасность России : Общий курс : [учебн.] / [под ред. В. К. Сенчагова]. – 2-е изд. – М. : Дело, 2005. – 896 с.

14. Гуменюк Б. І. Сучасна дипломатична служба : навчальний посібник / Б. І. Гуменюк, О. В. Щерба. – К. : Либідь, 2001. – 255 с.

15. Жаліло Я. А. Економічна стратегія держави в нестабільних економічних системах / Я. А. Жаліло. – К. : НІСД, 1998. – 144 с.

16. Мерніков Г. І. Європейська інтеграція України та економічна безпека держави [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.db.niss.gov.ua/docs/polmil/100.htm>
17. Філіпенко А. С. Теоретичні основи економічної дипломатії / А. С. Філіпенко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2008. – № 74. – Ч. I. – С. 16-17.
18. Емері (Емерик) Крюсе [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki>
19. Новий Кіней [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki>
20. Савойский А. Г. Экономическая дипломатия современной России в отношении США на международной арене : Монография. 2-е изд. Москва – Пятигорск : РИА-КМВ, 2011. – 368 с.
20. Милль Дж. С. Основы политической экономии : в 3-х т. / Милль Дж. С. ; пер. с англ. ; под общ. ред. чл.-кор. АН СССР А. Г. Милейковского. – М. : Прогресс, 1981. – Т. 3 : Экономическая мысль запада. – 447 с.
21. Ленин В. И. Доклад о концессиях на фракции РКП(б) VIII съезда советов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mysteriouscountry.ru/wiki/index.php>
21. Weck-Hannemann, H. and B.S. Frey, 1992, «The contribution of Public Choice Theory to International Political Economy», in: C. Polychroniu (ed.) Perspectives and Issues in International Political Economy, Westport: Praeger, pp. 38-58.
22. Bergeijk, P.A.G. van (1994), Economic Diplomacy, Trade and Commercial Policy: Positive and Negative Sanctions in a New World Order, Edward Elgar: Cheltenham.
23. Bergeijk, P.A.G. van, and H. Oldersma (2006) Terrorism and trade, Aelementair 6 (1) 2006, pp.12-15.
24. Rose, A. The Foreign Service and Foreign Trade: Embassies as Export Promotion The World Economy, Volume 30, Number 1, January 2007 , pp. 22-38.
25. Maurel, M. and E. Afman, «Diplomatic Relations and Trade Reorientation in Transition Countries» Paper presented at «The Gravity Equation Or: Why the World is not Flat» University of Groningen, 19 october 2007.
26. Yakop, M. and P.A.G. van Bergeijk (2007) The weight of economic diplomacy: measurement and policy issues, Paper presented at «The Gravity Equation Or: Why the World is not Flat» University of Groningen, 19 october 2007.
27. Cairncross F., The Death of Distance, Orion 1997.
28. Friedman, T.L. The World is Flat, Penguin 2005.
29. Disdier, A. en K. Head, (2008) «The puzzling persistence of the distance effect on bilateral trade», Review of economics and statistics 90 2008, pp. 37-48.
30. Rae, D. and M. Sollie (2007) «Globalisation and The European Union: Which Countries Are Best Placed To Cope?» Economics Department Working Paper No. 586, OECD; Paris.

УДК 338.45.620.9(100)

С. В. Ішков
аспірант,

*Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського*

Детермінанти та тенденції розвитку світової енергетики

У статті досліджено тенденції виробництва, споживання, експорту та імпорту енергоносіїв у 1979-2012 рр. з акцентуванням уваги на особливостях розвитку світової енергетики в сучасних умовах. Обґрунтовано детермінуючий вплив економічних, природно-географічних, технологічних чинників і чинників довкілля на розвиток світової енергетики.

Ключові слова: енергоресурси, вичерпані енергоресурси, поновлювані енергоресурси, світовий ринок енергоресурсів.